

הרב מרדכי הלפרין
השואל: ד"ר ישראל יולס

נסיעת רופא לתורנות וממנה מחוץ לתחום שבת שאלה אחת ושתי תשובות

שאלה

לאור דעות שונות שקראתי אבקש להפנות אליך שאלה הלכתית משמעותית ביותר לגבי.

אני מתגורר בישוב נוה-צוף שבמטה בנימין (צפונית-מערבית כ-15 ק"מ מבית-אל). אני הרופא היחיד במקום ומטפל בכל תושבי וילדי הישוב.

עד עתה עבדתי במחלקה הכירורגית בבית החולים בילינסון, ובע"ה אני אמור להתחיל התמחות במילדות וגנקולוגיה בבית"ח שיבא. בבית"ח בילינסון נדרשתי לבצע בממוצע תורנות חדשית אחת בשבת, ובאותה שבת נסעתי עם אשתי ושלושת ילדי להורים בבני-ברק. בבית"ח שיבא אצטרך כנראה לעשות 2-3 סופי שבוע (ששי* או שבת). מובן שבלתי אפשרי לטלטל את המשפחה שלוש פעמים בחודש — הן מבחינתנו, והן מבחינת העול על ההורים.

אני מוכרח לציין שכמעט כל שבת אני נקרא לטפל בחולים בישוב (בעיקר ילדים), אך מובן שלרוב אין מדובר בדיני נפשות (לרוב דלקות אזניים, חום גבוה וכד'). הרופא הקרוב ביותר אלינו נמצא במרחק כ-20 דקות נסיעה (בבית-אל).

אנחנו כעת ממש אוכדי עצות משום שהאפשרויות היחידות הנראות לנו הן — או שאצטרך שבתות שלמות להיות ללא המשפחה (דבר שיהווה פגיעה נוספת משום שגם באמצע השבוע לא חסרות תורנויות ב"ה) או שנצטרך לעזוב את הישוב ולעבור לקרבת בית"ח — דבר אותו מאד לא היינו רוצים.

הייתי מאד מאד מודה לכב' אם הרב יוכל לעזור לי בבעיה זו. היו שאמרו לי שיש צדדים להיתר נסיעה עם גוי בנסיבות שכאלה. אם אכן יש — האם יש הבדל בין נסיעה לתורנות בשבת (תורנות מתוכננת מראש) או חזרה הביתה (שם אני גם, כאמור, "רופא כונן").

מודה שוב לכב'

ד"ר ישראל יולס

נוה-צוף, ד.ג. מודיעין

תשובה.

העיון בשאלה שלפנינו נמשך מספר שבועות. במהלך תקופה זו התיעצנו עם כמה ת"ח ופוסקים מובהקים, ובמשך תקופה זו נכתבו שתי תשובות: תשובה ראשונה שבוטלה, ותשובה שניה להלכה. להבהרה טובה יותר של ההלכה וטעמיה, בחרנו להביא לפני הקוראים את שתי התשובות עם מכתבו הקצר של הרב אביגדר נבנצל שליט"א ביניהם.

תשובה א'

כאמור במכתבך, הינך הרופא היחידי בישוב נוה צוף, אך למעשה חלק ניכר מזמנך אתה נמצא בבית החולים הרחק מהישוב. יתר על כן, רוב המקרים המופנים לטיפולך בישוב אינם מקרי פיקוח נפש דחופים, ובהעדרך ניתן להגיע אל הרופא הקרוב בבית אל, מרחק של 20 דקות נסיעה.

מצב זה איננו מוגדר, איפוא, כמצב של פיקוח נפש, ולכן איננו מתיר איסורי תורה או ספק איסורי תורה. מצד שני, איסורי דרבנן הותרו במקרים מסויימים עבור חולים שאין בהם סכנה (ראה שולחן ערוך אורח חיים סימן שכ"ח סעיף י"ז; שמירת שבת כהלכתה [תשל"ט] פרק ל"ג סעיף ב; נשמת אברהם על שו"ע אורח חיים סימן שכ"ח ס"ק נ"א), וכלל זה נוגע גם לשאלתך.

לכן ברור שאין היתר לנהיגת יהודי ברכב להבאתך לביתך בשבת, כמו שאין היתר לשהיה בביתך בליל שבת והבאתך ע"י יהודי לביה"ח בשבת. (לגבי הנקודה האחרונה, ראה אגרות משה או"ח חלק א סימן קל"א, תמצית הדברים הובאה בספר אסיא א עמ' 47-48).

לעומת זאת, נסיעה ע"י נהג גוי יכולה להיות מותרת במקרה כזה בתנאי שאינה כרוכה באיסור תורה או ספק איסור תורה. לכן, אילו היית דר בגוש דן בתוך תחום שבת מבית החולים, היית רשאי לנסוע ברכב הנהוג ע"י גוי גם אם מדובר בנסיעה של קילומטרים רבים. (נשמת אברהם על שולחן ערוך אורח חיים סימן שכ"ט ס"ק ז). אולם מאחר ונוה צוף נמצאת כיום לכל הדעות מעבר לתחום שבת של י"ב מיל (13.92 ק"מ לפי שיעור חזו"א, וגם אם "נרבע" את קו התחום נגיע למרחק מקסימלי מותר של 19.68 ק"מ בקו אוירי) מקצה הישוב בו נמצא ביה"ח (ולהפך), הרי שנסיעה כזו גם על ידי גוי, ואפילו הליכת דרך זו ברגל, כרוכה באיסור תורה של תחומין לשיטת הרמב"ם (הלכות שבת פרק כ"ז הלכה א'), ואף שיש החולקין על הרמב"ם (עיין מגיד משנה שם), מידי ספק דאורייתא לא יצאנו.

לפיכך, אין היתר לנסיעה כזו בשבת, בין נסיעה מבית החולים לישוב, או נסיעה מן הישוב אל ביה"ח לתורנות שגרתית.

בהוקרה רבה

(-)

השאלה יחד עם תשובה א' נמסרו לעיונו של הגאון הרב אביגדר נבנצל שליט"א רבה של ירושלים העתיקה, ואת השגותיו העלה (לבקשתנו) על הכתב:

בס"ד

הברכה חיים עד העולם לכבוד העורך שליט"א!
אחד"ש כתר"ה,

ענותך תרבני להראות לי שאלה ותשובה שכבר דן בה מר עם פוסקים בירושלם שליט"א. אך מאחר שניתן לי פתחון פה לדון בקרקע לפני רבותינו אבקש להעיר כדלקמן:

א. לכאורה נוכחותו של רופא יחידי בישוב יש בה משום ספק פיקוח נפש, הן מצד חשש מחלות או תאונות רח"ל, והן מחמת חשש מחבלים רח"ל, בפרט לאור העובדה שהישוב בסביבה עוינת¹.

ב. רופא תורן [בביה"ח מ.ה.] בודאי עלולים להזדמן לידו מקרים של פיקוח נפש.

ג. הארכת שירותו של הרופא התורן הקודם אינה מהווה פיתרון, מאחר שהעיפות מגבירה את סכנת הטעות מצדו.

ד. לדעת אדמו"ר שליט"א² אין חיוב על אדם להכנס לטירחה גדולה כדי למנוע חילול שבת לצורך פיקוח נפש³, והמקרה המתואר לפנינו הוא בפירוש מקרה של טרחה רבה.

ה. להמבואר בתשובת הרמב"ם⁴ אין תחומין דאורייתא אלא ברשות הרבים דאורייתא (והמשנה ברורה⁵ שלא הבין כן ברמב"ם הוא לפי שלא ראה דבריו בתשובתו), ואם כן להסוברים דבפחות מששים ריבוא ליכא רשות הרבים דאורייתא⁶ אין באזור נוה צוף תחומין דאורייתא. ואף דהרמב"ם גופי' לא מצריך ששים ריבוא⁷, צ"ע אם תרי קולי אלו הן סתרי אהדדי. ביקרא דאורייתא

הרב אביגדר נבנצל

הערות וציונים למכתב הרב נבנצל

1. ראה חזון אי"ש טהרות, אהלות סי' כב, אות לב, ד"ה בפ"ת. — העורך.
2. הגאון הרב שלמה זלמן אויערבאך שליט"א. — העורך.
3. שמירת שבת כהלכתה (תשל"ט) פרק לב, סעיף לד, הערה קד. שלא כדעת הגר"מ פיינשטיין זצ"ל באגרות משה או"ח חלק א, סימן קלא. — העורך.
4. מהדורת בלאו כרך ב, סימנים שח, [שט], שי. מהדורת פרימן סימנים סז, [סת], סט. — העורך.
5. סימן תד סעיף א, בביה"ל ד"ה והואיל. — העורך.
6. שו"ע או"ח סי' שמה סוף סעיף ז בשם י"א, וראה מ"ב שם ס"ק כד. — העורך.
7. רמב"ם הלכות שבת פרק יד הלכה א, וכן משמע מתשובת הרמב"ם שם (הע' 4). ראה גם ביה"ל סי' שמה סעיף ז ד"ה וי"א שכל וכו'. — העורך.

בעקבות הערותיו של הגר"א נבנצל, הועלתה השאלה על שולחנם של הגאון הרב ישראל זאב גוסטמאן, ראש ישיבת נצח ישראל (ראמיילעס מווילנא) בירושלים, והגאון הרב שלמה זלמן אויערבאך, ראש ישיבת קול-תורה בירושלים. שניהם הסכימו להלכה עם המשתמע מהערותיו של הגר"א נבנצל, אף הוסיפו, כל אחד בנפרד, הדגשים הלכתיים נוספים. תשובה ב' המובאת להלן מבוססת על הוראת הגרי"ז גוסטמאן שליט"א. בדיון נוסף עם הגרש"ז אויערבאך שליט"א, בקש להוסיף שלוש הגבלות להיתר הנסיעה. הגבלות אלו הובאו בהדגשה בפסקה ו של התשובה.

תשובה ב

א. ישוב בגודל של נווה צוף, מצוי שיהיו בו מצבי פיקוח-נפש, לא רק בנפילות וחבלות שאירעו שם לא פעם אפילו בשבת. גם מקרים של חום גבוה, אשר לאחר בדיקת הרופא "אין בהם דיני נפשות", קודם בדיקתו הרי הם בחזקת פיקוח נפש, ומחללים עליהם את השבת. מסירת המידע הנכון לאמהות, איך למנוע התיבשות מסוכנת של ילד עם חום גבוה, אף היא נחשבת כפיקוח נפש, ומחללים את השבת לעשותה.

לכן, למרות שבשעת שובו של הרופא לישוב עדיין מצב פיקוח הנפש איננו ממש לפנינו¹, מאחר והדבר מצוי שיהיה, הרי זה כפיקוח נפש לפנינו².

ב. בבית החולים במחלקת נשים ויולדות (נשוא שאלתנו), מצויות כל הזמן לא רק יולדות, אלא גם נשים מייד לאחר ניתוחים שונים. נשים אלו הם ללא ספק במצב של ספק סכנה והטיפול הנכון והשקול חשוב ביותר להחלטתם המהירה.

ג. לכן:

1. אם רופא מחליף נמצא בישוב בשבת³, אסור לרופא התורן בבית החולים לשוב בשבת אל ביתו (הנמצא מחוץ לתחום י"ב מיל) אפילו ע"י נהג נוכרי, משום ספק דאורייתא באיסור תחומין.
2. אם אי אפשר להשיג רופא מחליף, רק אז מותר לך לשוב לביתך בנוה צוף בגמר "תורנות שישי" (שבת בבוקר), אך ככלל, יש להתיר רק כאשר הנוהג ברכב הוא גוי⁴.

הערות וציונים

1. ראה נוב"י מה"ת, יו"ד, רי, בענין ניתוחי מתים, דס"ל שלהחשיב מצב כפיקוח נפש בעיני "חולה לפנינו".
2. ראה חזון אי"ש טהרות, אהלות סי' כב, אות לב, ד"ה בפ"ת.
3. ראה פסקה ו להלן.
4. יש לזכור שלדעת הרבה ראשונים (ראה מ"מ, הלכות שבת, פרק כז, הלכה א) בנהיגת נוכרי איז כאן איסור תורה כלל משום שאיז איסור תחומין דאורייתא אפילו בי"ב מיל. גם להולכים

3. מותר לך להגיע בשבת מביתך לבית החולים לתורנות, מאחר ובביה"ח עליך לטפל בחולים שיש בהם סכנה. אין עליך חובה לוותר על נוחיות המשפחה ולהגיע לפני שבת לבית החולים משתי סיבות:

(א) אם אין לך מחליף זקוקים לך בישוב שמא יוצר שם מצב מצוי של פיקוח נפש.

(ב) לדעת הגרשז"א⁵ אין חובה לוותר בקביעות על נוחיות המשפחה ולטרוח טרחה מרובה כדי להמנע מחילול שבת במקום פיקוח נפש.

גם כאן, ככלל, ההיתר מתייחס לנהיגת גוי בלבד.

ד. אם בידך ישנה האפשרות לבחור בין "תורנות שישי" בה עליך לשוב לביתך בשבת, לבין "תורנות שבת" בה עליך להגיע לביה"ח בשבת, עדיף שתבחר ב"תורנות השבת"⁶. במחלקה בה אתה עובד, יש תמיד חולים שיש בהם סכנה, לעומת המצב בנווה צוף שלא תמיד קיימים חולים מסוכנים אלא רק "מצוי" שיהיו.

ה. כעצה טובה נוספת דומני שכדאי לשקול תורנות משולבת "שישי-שבת" ועל ידי כך לצאת בשבוע אחד ידי חובת שתי "תורנויות סוף שבוע", ובמקרים אלו מתמעט חילול השבת במידה ניכרת ומתרכיבים שבתות בהם ניתן לשהות בשלמות עם בני המשפחה, (כתנאי⁷ שיש רופא מחליף בישוב).

ו. הגאון הרב שלמה זלמן אויערבאך הוסיף בהדגשה 3 הגבלות:

1. חובה על הישוב בשיתוף פעולה עם הרופא, לדאוג שבשעה שהרופא איננו נמצא בביתו, אלא בתורנות בבית החולים, ימצא רופא מחליף במקום שיוכל לטפל במהירות במצבי פיקוח הנפש לכשיהיו. רק אם אי אפשר להשיג רופא מחליף כנ"ל אזי קיים ההיתר לשוב לישוב בשבת.

בעקבות הרמב"ם וסיעתו (שם, ושו"ת הרמב"ם, מהדורת בלאו כרך ב, סימנים שח, שט, שי. מהדורת פרימן סימנים סז, סח, טט), שתחומין י"ב מיל אסורים מן התורה, אין לשכוח את דעת הסוברים שכבישי השומרון "כרמלית" הם, (שו"ע או"ח סי' שמה סוף סעיף ז בשם י"א, וראה מ"ב שם ס"ק כד) ולכן ניתן לצרף את שיטת הרמב"ם בתשובתו שאין איסור תחומין מן התורה בכרמלית. (תשובות הרמב"ם שם. אמנם לדעת הרמב"ם עצמו בתשובותיו שם, כבישי השומרון הם רשות הרבים דאורייתא עיי"ש, ובפרק י"ד ה"א, ובמכתבו של הגר"א נבנצל, סעיף ה).

5. כפי שאמר לי בע"פ. ראה גם שמירת שבת כהלכתה (תשל"ט) פרק לב, סעיף לד, הערה קד. שלא כדעת הגר"מ פיינשטיין זצ"ל באגרות משה או"ח חלק א, סימן קלא.

6. שמעתי מהגאון הרב ישראל זאב גוסטמאן שליט"א.

7. שמעתי מהגאון הרב שלמה זלמן אויערבאך שליט"א.

2. אם קרתה תקלה, ובאופן חד פעמי לא ניתן היה להשיג גוי, ולכן הנוהג ברכב הוא יהודי, אזי יש למעט עד כמה שאפשר בנסיעה, ולכן יש לעצור את הרכב במקום הבטוח הראשון אליו מגיעים, אפילו הוא מרוחק מהבית (כדוגמת שער הישוב)⁸.
3. ההיתר לנסוע אל ביה"ח לתורנות שבת קיים רק במקום בו הנהלת בית החולים עושה מאמץ אמיתי כדי למנוע חילולי שבת מיותרים, כפי שנעשה, לדוגמא, במרכז הרפואי "שערי צדק" בירושלים.

לסיכום:

בהגבלות האמורות, הנך רשאי לחזור לביתך בנוה צוף בגמר התורנות בשבת באמצעות נהג גוי כל עוד אתה הרופא היחידי במקום. כמו כן הנך רשאי להגיע מביתך אל בית החולים לתורנות שבת באמצעות נהג גוי.

בברכה נאמנה ובאיחולי הצלחה,

הרב מרדכי הלפרין

8. משום שכל לחיצה על דוושת הגז מהווה איסור תורה של מבעיר, והמצב דומה גם בפעולות אחרות של הנהיגה.